

การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของประชาชน ตามหลักพุทธธรรม*

The Development of Citizenship in Democracy of the People According to Buddha Drama

พระสิวกอร์ ปญญาวุฑโฒ (สิวกอร์ สังข์ทอง) และเกษภา ผาทอง
Phra Siwakorn Pantawoottho (Siwakorn Sungthong) and Ketsada Phathong
มหาวิทยาลัยมหามกุฏราชวิทยาลัย
Mahamakut Buddhist University, Thailand
Corresponding Author, E-mail: sungthong.siwakorn@gmail.com

บทคัดย่อ

การวิจัยครั้งนี้ มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1) ศึกษาสภาพทั่วไปของความเป็นพลเมืองของประชาชน 2) ศึกษาการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของประชาชน และ 3) เสนอแนะแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยใช้ข้อมูลเชิงเอกสาร การสัมภาษณ์เชิงลึก จากผู้ให้ข้อมูลสำคัญ จำนวน 33 รูป/คน การสนทนากลุ่มเฉพาะกับผู้ทรงคุณวุฒิและผู้เชี่ยวชาญ จำนวน 12 รูป/คน ใช้เทคนิควิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท และตรวจสอบความสมบูรณ์ของข้อมูลโดยใช้เทคนิคสามเส้า แล้วนำเสนอเชิงพรรณนาความ

ผลการวิจัยพบว่า

1. ความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยแก่ประชาชนทุกฝ่ายเป็นเรื่องจำเป็นเพื่อสร้างระบบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและมีเสถียรภาพ ในการลดความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทย ยิ่งเอื้อให้พลเมืองไทยเป็นพลเมืองอาเซียนและพลเมืองโลกที่มีศักยภาพสูงขึ้นในการปรับตัว สามารถเผชิญหน้ากับความผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมืองตลอดจนพลวัตทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

2. การพัฒนาความเป็นพลเมือง พบว่า การนำหลักพุทธธรรมอริยสัจ 4 คือ ด้านทุกข์ เพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบบประชาธิปไตยของประชาชน ทำให้ทราบสภาพที่เป็นอยู่ในสภาวะหรือสถานการณ์ที่จะทำให้เกิดปัญหาได้ตลอดเวลาแสดงว่าเกิดเป็นทุกข์ขึ้นมาตามหลักศาสนา เมื่อมีทุกข์ก็จะ

*ได้รับบทความ: 10 กรกฎาคม 2567; แก้ไขบทความ: 23 กันยายน 2567; ตอรับตีพิมพ์: 29 กันยายน 2567

Received: July 10, 2024; Revised: September 23, 2024; Accepted: September 29, 2024

ต้องพยายามหาทางดับทุกข์ การเมืองการปกครองมีปัญหาก็ต้องรู้สาเหตุของปัญหา และการหาทางดับทุกข์ดับปัญหาได้

3. แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม นอกจากจะเป็นการเผชิญกับปัญหาหรือทุกข์ ต้องพิจารณาถึงปัญหาหรือทุกข์ อย่างรอบคอบ พยายามหาทางปฏิบัติที่คิดว่าถูกต้องที่สุดเพื่อเป็นการแก้ปัญหาซึ่งเป็นขั้นสูงสุดทำได้แล้ว ต้องมีความคิดรวบยอดออกมาให้ได้หลักพุทธธรรมกับหลักทางด้านการเมืองการปกครอง แล้วนำมาบูรณาการหรือประยุกต์ใช้สามารถนำเอามาปฏิบัติควบคู่กันได้ ทำให้เกิดการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรมขึ้นอย่างสร้างสรรค์ให้แก่คนในชาติสืบไป

คำสำคัญ: การพัฒนา; ความเป็นพลเมือง; ระบอบประชาธิปไตย; หลักพุทธธรรม

Abstract

The purposes of this research were 1) study the general conditions of citizens' citizenship, 2) study the development of citizens' democratic citizenship according to Buddhist principles, and 3) suggest guidelines for the development of citizens' democratic citizenship. It is qualitative research using document study and related research. In-depth interview from 33 key informant and focus group discussions by 13 qualified experts. Use content analysis techniques to add content and check the accuracy and completeness of the data using tranqlation techniques. The present it descriptively.

The results revealed that:

1. Citizenship in a democratic regime for all people is necessary to create a strong and stable democracy. In addition to reducing conflicts and violence in Thai society, it also enables “Thai citizens” to become “ASEAN citizens” and “global citizens” with higher potential to adapt and effectively cope with economic and political volatility as well as cultural dynamics in the era of globalization.

2. Citizenship development It was found that the application of the Four Noble Truths of Buddhism, namely suffering, to develop citizenship in a democratic regime of the people makes people aware of the current conditions or situations that can cause problems at any time, indicating that suffering arises according to religious principles. When there is suffering, we must try to find a way to end the suffering. If politics and government have problems, we must know the cause of the problem. To find a way to

end suffering and problems, we must first know the cause of the suffering.

3. Guidelines for developing democratic citizenship according to Buddhist principles: The Buddha has provided excellent guidelines for dealing with problems or suffering. This approach involves careful consideration of the problem or suffering, being reasonable, and avoiding hasty decisions. Once the problem or suffering is understood, it is important to identify its cause. The principles of Buddhism and those of politics and governance share common ground. When integrated and applied together, they can be practiced in harmony. By following these steps, it is possible to resolve issues, leading to the development of democratic citizenship in a creative, reconciliatory, and confidence-building manner, characterized by honesty, fairness, and adherence to the law. This will benefit the people of the nation enduringly.

Keywords: development; citizenship; democracy; Buddhist principles

1. บทนำ

การปกครองในระบอบประชาธิปไตยนี้ประชาชนคือเจ้าของอำนาจอธิปไตยโดยแท้จริง หากสังคมใดมีพลเมืองที่ยึดมั่นในหลักพื้นฐานของความเป็นระบอบประชาธิปไตยในการดำรงชีวิต ปฏิบัติตนตามกฎหมาย ทำตนเป็นประโยชน์ต่อสังคม ช่วยเหลือเกื้อกูลซึ่งกันและกัน อันจะก่อให้เกิดการพัฒนาสังคมและประเทศชาติให้เป็นสังคมและประเทศที่มีประชาธิปไตยอย่างแท้จริง ดังนั้นทุกประเทศที่มีการปกครองตามระบอบประชาธิปไตยจึงมีกระบวนการจัดการทางด้านการพัฒนาความเป็นพลเมืองตามวิถีประชาธิปไตยให้กับประชาชนเพื่อส่งเสริมให้ประเทศชาติของตนเป็นสังคมประชาธิปไตยที่มีความมั่นคงอย่างยั่งยืน การพัฒนาความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตยของประชาชน สามารถดำเนินการได้หลายแนวทาง โดยมีหลักการสำคัญอยู่ที่การเพิ่มการมีส่วนร่วม

ของพลเมืองในทุกระดับชั้นตามที่บัญญัติไว้ในกฎหมายรัฐธรรมนูญ ตั้งแต่ระดับหมู่บ้าน ตำบล อำเภอ จังหวัด จนถึงระดับประเทศ ทั้งนี้จะต้องมีหน่วยงานและงบประมาณสนับสนุนควบคู่ไปกับการสร้างจิตสำนึกสาธารณะผ่านกระบวนการให้การศึกษาเรื่องความเป็นพลเมือง ผ่านชุมชนท้องถิ่น และอีกหลายองค์กรเป็นตัวขับเคลื่อนการพัฒนาความเป็นพลเมืองของประชาชนในสังคมประชาธิปไตย พื้นฐานที่สำคัญของการพัฒนาการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยต้องเริ่มต้นจากการพัฒนาประชาชน เนื่องจากปัญหาของการเมืองการปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่สำคัญประการหนึ่ง เกิดจากการที่ประชาชนขาดความสำนึกในความเป็นพลเมือง การจะพัฒนาหรือเสริมสร้างเพื่อความยั่งยืนจึงควรเริ่มต้นโดยการให้ประชาชนมีความกระตือรือร้นที่จะเข้าไปมีส่วนร่วมในทางการเมือง มีความรู้ทางด้านการเมืองการ

ปกครองในระบอบประชาธิปไตยที่กว้างขวางเพียงพอ มีความยึดมั่นในค่านิยมประชาธิปไตยโดยเฉพาะในเรื่องของการยอมรับความคิดเห็นที่แตกต่าง เคารพสิทธิ เสรีภาพของบุคคลอื่น มีการตระหนักและเกิดสำนึกในความเป็นเจ้าของประเทศ ซึ่งล้วนเป็นคุณลักษณะพื้นฐานของความเป็นพลเมืองในสังคมประชาธิปไตย รวมทั้งต้องให้ประชาชนเข้ามามีส่วนร่วมทางการเมืองการปกครอง เพราะหากการมีส่วนร่วมของพลเมืองมีมากขึ้นก็จะช่วยให้มีการตรวจสอบการทำงานของผู้บริหารประเทศ ทำให้ผู้บริหารประเทศมีความรับผิดชอบต่อสังคมมากยิ่งขึ้น ทั้งนี้ สถาบันทางครอบครัว และหลักธรรมของพระพุทธศาสนาก็นับได้ว่ามีบทบาทที่สำคัญในการปลูกฝังพฤติกรรมรวมทั้งค่านิยมที่พึงประสงค์ต่อการอยู่ร่วมกันกับผู้อื่นในสังคมด้วย เช่นกัน

สำหรับประชาธิปไตยในประเทศไทยขณะนี้ หากอนาคตของประเทศอยู่ที่ประชาธิปไตยและพลเมืองคือผู้ที่สนับสนุนค้ำจุนตัวระบอบ จะใช้ชีวิตและมีวัฒนธรรมทางการเมืองที่สอดคล้องกับระบอบการเมืองหรืออุดมการณ์ประชาธิปไตยได้อย่างไร และโดยวิธีการใด การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม จึงมีความสำคัญต่อประชาชน เพราะจะมีส่วนช่วยให้ประชาชนมีสิทธิมีเสียงในการปกครองประเทศ สามารถตรวจสอบและถ่วงดุลการใช้อำนาจรัฐ พลเมืองมีส่วนร่วมในการตัดสินใจเกี่ยวกับเรื่องต่างๆ ของประเทศ และรับประโยชน์จากการพัฒนาประเทศอย่างทั่วถึง มีความสำคัญต่อสังคม เพราะจะช่วยให้สังคมมีความสงบสุข

มีเสถียรภาพ ประชาชนอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุข สังคมมีการพัฒนาไปในทางที่ดี ประเทศชาติก็เจริญก้าวหน้า มีความสำคัญต่อประเทศชาติ เพราะจะช่วยให้ประเทศชาติมีระบบการปกครองที่มั่นคง ประชาชนมีส่วนร่วมในการพัฒนาประเทศ ประเทศชาติมีเสถียรภาพ มีศักยภาพในการแข่งขันบนเวทีโลกต่อไป

ดังนั้นการนำหลักอริยสัจ 4 มาใช้ในการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม เพื่อการอยู่ร่วมกันในสังคม เพื่อให้ทราบถึงความทุกข์ เหตุแห่งความทุกข์ และแนวทางของการดับทุกข์อาจกล่าวได้ว่าเมื่อประชาชนในสังคมยึดหลักพุทธธรรมดังกล่าว สามารถช่วยป้องกันการเกิดความขัดแย้ง มีความรักความสามัคคีต่อกัน รู้จักหน้าที่ของตนเอง จะนำมาซึ่งความผาสุกที่เกิดขึ้นในสังคม (ชนาธิป ศรีโท, 2563, หน้า 56-69)

จากที่กล่าวมาข้างต้นนั้น จึงทำให้ผู้วิจัยสนใจการศึกษาเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม เพื่อพัฒนาประชาชนให้เป็นพลเมือง และพัฒนาพลเมืองที่มีอยู่บ้างแล้ว ให้เป็นพลเมืองที่มีคุณภาพ มีความรับผิดชอบต่อตนเอง รู้จักสิทธิ เสรีภาพของตนเอง เคารพในกฎกติกาของสังคม เคารพในสิทธิ เสรีภาพของผู้อื่น ยอมรับในความแตกต่าง และเคารพในความเสมอภาคต่อไป จึงจำเป็นต้องทำการศึกษาการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม โดยศึกษาปัญหาและสาเหตุระหว่างความเป็นพลเมืองของประชาชนกับการเมืองใน

สังคมไทย การนำหลักพุทธธรรมมาใช้ในการพัฒนาความเป็นพลเมืองเพื่อพัฒนาการเมืองในระบอบประชาธิปไตยของสังคมไทย รวมถึงหาแนวทางในการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม

2. วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาสภาพทั่วไปของความเป็นพลเมืองของประชาชน
2. เพื่อศึกษาการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน
3. เพื่อเสนอแนะแนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม

3. วิธีดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยใช้การสัมภาษณ์เชิงลึก (In-Depth Interview) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) และวิธีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion)

แหล่งข้อมูลและกลุ่มเป้าหมายการค้นคว้าจากเอกสาร (Documentary Sources) ซึ่งเอกสารที่ใช้ในการศึกษาแบ่งเป็น 2 กลุ่ม คือ 1) ข้อมูลปฐมภูมิ (Primary Sources) ศึกษาหลักพุทธธรรมที่ปรากฏในคัมภีร์ทางพระพุทธศาสนา ได้แก่ พระไตรปิฎก อรรถกถา และอื่นๆ 2) ข้อมูลทุติยภูมิ (Secondary Sources) ศึกษาจากเอกสารต่างๆ ที่เกี่ยวข้อง ได้แก่ เอกสารทางวิชาการ งานนิพนธ์ของนักปราชญ์สำคัญๆ ทางพระพุทธศาสนา บทความ วารสาร

เอกสารจากสื่ออิเล็กทรอนิกส์ เอกสารทางประวัติศาสตร์ที่เกี่ยวกับเศรษฐกิจ สังคม การเมืองไทย และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

ผู้ให้ข้อมูลสำคัญ (Key Informants) กำหนดคัดเลือกแบบเจาะจง จำนวน 33 รูป/คน และวิธีการสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้วิจัยได้พิจารณาเลือกแบบเจาะจง (Purposive Selection) ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ ที่เป็นผู้มีความเกี่ยวข้องกับ การวิจัย จำนวน 13 รูป/คน

เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย ประกอบด้วย

- 1) แบบสัมภาษณ์ (Interview) โดยมีขั้นตอนและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย ดังนี้ (1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสัมภาษณ์แบบมีโครงสร้าง (2) กำหนดลักษณะของแบบสัมภาษณ์ เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended) (3) กำหนดโครงสร้างแบบสัมภาษณ์ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล (4) สร้างแบบสัมภาษณ์ตามลักษณะที่กำหนดไว้
- 2) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) ผู้ทรงคุณวุฒิที่เป็นผู้เชี่ยวชาญด้านต่างๆ มีขั้นตอนและการตรวจสอบเครื่องมือการวิจัย ดังนี้ (1) ศึกษาเอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง เพื่อใช้เป็นแนวทางในการสร้างแบบสนทนากลุ่มเฉพาะแบบมีโครงสร้าง (2) กำหนดลักษณะของแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ เป็นคำถามปลายเปิด (Open-ended) (3) กำหนดโครงสร้างแบบสนทนากลุ่มเฉพาะ เพื่อใช้ในการเก็บรวบรวมข้อมูล (4) สร้างแบบสนทนากลุ่มเฉพาะตามลักษณะที่กำหนดไว้

การเก็บรวบรวมข้อมูล ดังนี้ 1) การวิจัยเชิงเอกสาร (Documentary research) ผู้วิจัยได้ศึกษารวบรวมข้อมูลเอกสารทางวิชาการและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยอ่านเนื้อหาของเอกสารอย่างละเอียด เพื่อรวบรวมข้อมูลเบื้องต้นก่อนลงพื้นที่วิจัย 2) การสัมภาษณ์เจาะลึก (In-depth Interview) โดยคัดเลือกแบบเจาะจงในการเก็บข้อมูลจากผู้เชี่ยวชาญ สำหรับการสัมภาษณ์ผู้เชี่ยวชาญนั้นเมื่อนัดหมายผู้เชี่ยวชาญได้แล้ว ผู้วิจัยจะเริ่มต้นการสัมภาษณ์จากการแนะนำตนเอง บอกวัตถุประสงค์จุดมุ่งหมายของการมาสัมภาษณ์ในครั้งนี้ โดยในจะถามความคิดเห็นและข้อมูลต่างๆ ตามประเด็นที่ผู้วิจัยวางโครงร่างไว้ ซึ่งผู้เชี่ยวชาญแต่ละท่านก็จะมีข้อมูลและมุมมองที่แตกต่างกันไป และ 3) เชิญผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ จากการสุ่มแบบเจาะจงโดยวิธีสนทนากลุ่มเฉพาะแต่ละกลุ่มนั้น จะใช้เวลาดำเนินการกลุ่มละประมาณ 3 ชั่วโมง โดยทำการนัดวัน เวลา และสถานที่กับผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะ และจัดส่งรายละเอียดที่จำเป็นเพื่อให้ผู้เข้าร่วมสนทนากลุ่มเฉพาะได้พิจารณาก่อนดำเนินการ

การวิเคราะห์ข้อมูล ผู้วิจัยใช้วิธีการวิเคราะห์ข้อมูล และนำเสนอข้อมูลในการศึกษาค้นคว้าจากเอกสาร และงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง (Documentary Research) และจากการสัมภาษณ์เชิงลึก (In-depth Interview: IDI) กับผู้ให้ข้อมูลสำคัญเป็นรายบุคคล (Key Informants) การสนทนากลุ่มเฉพาะ (Focus Group Discussion) และการสังเกตแบบไม่มีส่วนร่วม (Non-Participant Observation) รวมทั้งกรณีศึกษาเฉพาะในพื้นที่วิจัย (Case study) เพื่อเพื่อวิเคราะห์แนวโน้ม

บทบาทของพระสงฆ์กับการเสริมสร้างวัฒนธรรมทางการเมืองเชิงสร้างสรรค์ที่ควรจะเป็น ทั้งนี้ผู้วิจัยได้ดำเนินการวิเคราะห์ข้อมูลโดยใช้เทคนิคการวิเคราะห์เนื้อหาประกอบบริบท (Content Analysis Techniques) วิธีการวิเคราะห์แบบอุปนัย (Inductive Analysis) วิธีการบูรณาการ (Integrate) และควบคุมคุณภาพงานวิจัยด้วยเทคนิคการวิเคราะห์สามเส้า (Triangulation Techniques)

4. สรุปผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม โดยสรุปผลการวิจัยตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ผลการศึกษาสภาพทั่วไปของความเป็นพลเมืองของประชาชน ทุกฝ่ายเป็นเรื่องจำเป็นเพื่อสร้างระบอบประชาธิปไตยที่เข้มแข็งและมีเสถียรภาพ ซึ่งนอกจากจะช่วยลดความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทยแล้ว ยังเอื้อให้ “พลเมืองไทย” เป็น “พลเมืองอาเซียน” และ “พลเมืองโลก” ที่มีศักยภาพสูงขึ้นในการปรับตัว จนสามารถเผชิญหน้ากับความผันผวนทางเศรษฐกิจและการเมืองตลอดจนพลวัตทางวัฒนธรรมในยุคโลกาภิวัตน์ได้อย่างมีประสิทธิภาพ หลักธรรมในพระพุทธศาสนา และวัฒนธรรมของสังคมไทย มีอิทธิพลอย่างลึกซึ้งต่อประชาชนไทยตั้งแต่ในอดีตที่ผ่านมาจวบจนถึงปัจจุบัน แต่ส่วนใหญ่แล้วมิได้เป็นวัฒนธรรมสำหรับ “การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน” เพราะได้รับการสร้างสรรค์ขึ้นเพื่อ

จัดความสัมพันธ์ทางสังคมและความสัมพันธ์เชิงอำนาจในระบอบการเมืองแบบสมบูรณาญาสิทธิราชย์ ในสมัยรัชกาลที่ 5 ถึงรัชกาลที่ 7 และในระบอบการเมืองแบบรวมศูนย์อำนาจตั้งแต่ทศวรรษ 2490 เป็นต้นมา แม้ว่าจะมีแผนพัฒนาเศรษฐกิจและสังคมแห่งชาติมาตั้งแต่ทศวรรษ 2500 แต่ไม่เคยมีแผนการปรับเปลี่ยนความหมายของ “หลักพุทธธรรม” ให้สอดคล้องกับความเปลี่ยนแปลงทางเศรษฐกิจและสังคมแต่อย่างใด เนื่องจาก หลักพุทธธรรมและวัฒนธรรมไทยได้รับการสร้างสรรค์และผลิตซ้ำเพื่อจรรโลงรัฐแบบรวมศูนย์อำนาจ จึงเน้น “การปกครองแบบไทย” ที่ “ผู้นำแบบไทย” มีคุณธรรมและปัญญาเหนือผู้อื่น อันทำให้ “ผู้นำแบบไทย” มีความชอบธรรมที่จะมีอำนาจเด็ดขาดสูงสุดโดยไม่ต้องมีกระบวนการควบคุมตรวจสอบการใช้อำนาจ โดยมี “ความเจริญทางการเมือง” หรือ “สังคมที่ไม่มีการเมือง” เป็นอุดมคติ ขณะเดียวกัน “วัฒนธรรมของสังคมไทย” ก็เน้น “การรู้ที่ต่ำที่สูง” และเน้น “คุณธรรมไทย” หลายประการ ที่ทำให้คนไทยยอมรับอำนาจเด็ดขาดสูงสุดของผู้นำโดยคุณิ และเต็มใจทำ “หน้าที่” ของตนโดยไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของผู้อื่น รวมทั้งไม่ก้าวก่ายหน้าที่ของผู้ปกครอง ได้แต่รอคอยความเมตตาเอื้ออาทรจากคนที่สูงกว่า รวมทั้งจาก “พ่อขุนอุปถัมภ์” หรือ “ผู้นำแบบไทย”

2. ผลการศึกษาการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม จากการให้สัมภาษณ์ของผู้ให้ข้อมูลหลักเกี่ยวกับการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธ

ธรรม เพื่อให้สอดคล้องกับวัตถุประสงค์ของการวิจัย ผู้วิจัยจึงได้สรุปสาระสำคัญ ประกอบด้วย การนำหลักพุทธธรรมอริยสัจ 4 คือ 1) ด้านทุกข์ เพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน ทำให้ทราบสภาพที่เป็นอยู่ในสภาวะหรือสถานการณ์ที่จะทำให้เกิดปัญหาได้ตลอดเวลาแสดงว่าเกิดเป็นทุกข์ขึ้นมาตามหลักศาสนา เมื่อมีทุกข์ก็ต้องพยายามหาทางดับทุกข์ การเมืองการปกครองมีปัญหาที่ต้องรู้สาเหตุของปัญหา และการหาทางดับทุกข์ดับปัญหาจะต้องรู้สาเหตุของทุกข์เสียก่อนว่าเกิดจากอะไร จากการศึกษาสภาพของปัญหาในสังคมไทย พบว่าสภาพทั่วไปของความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ได้แก่ ด้านภูมิภานาของประชาชน พบว่าพื้นที่ที่ประชาชนเกิดและอาศัยมีความสัมพันธ์กับระบบการการเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ด้านระบบการศึกษาที่เหลื่อมล้ำรวมทั้งด้านอิทธิพลทางการเมืองที่มีส่วนในการสร้างความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตยแก่ประชาชน ด้านสภาพเศรษฐกิจและสังคมครอบครัว เป็นสิ่งที่สร้างประชาชนให้มีความตระหนักถึงการมีความรับผิดชอบต่อสังคมรับผิดชอบและร่วมแก้ไขปัญหาสังคม มีการดำรงชีวิตตามปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียง ส่วนด้านอิทธิพลทางการเมืองที่มีส่วนในการสร้างความเป็นพลเมืองตามระบอบประชาธิปไตย ที่จะทำให้ประชาชนนั้นมีส่วนร่วมทั้งในเรื่องของการแสดงความคิดเห็นทางการเมือง เจตคติที่มีต่อการเมือง รวมถึงการเคลื่อนไหวทางการเมืองในเรื่องต่างๆ ตลอดจนถึงไม่ได้รับการเสริมสร้างให้เข้มแข็งและมีประสิทธิภาพมากพอที่

จะเข้าไปควบคุมและใช้ประโยชน์อย่างแท้จริง จึงทำให้เกิดความรู้สึกรุนแรงต่อความไม่เสมอภาค และสภาวะสองมาตรฐานที่ดำรงอยู่ในสังคมไทย และเชื่อถือคำอธิบายง่ายๆ ที่ว่าปัญหาทั้งหลายทั้งปวงล้วนเกิดจากพวกที่พยายามผูกขาดอำนาจทางการเมืองไว้ในมือตลอดไป ไม่สนใจความซับซ้อนของโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรม ทั้งในสังคมไทยและสังคมโลกยุคโลกาภิวัตน์ ที่ล้วนแล้วแต่มีส่วนทำให้ปัญหาความเหลื่อมล้ำและขาดความมั่นคงในชีวิตของคนไทยทุกชนชั้นทุกชาติพันธุ์ และทุกท้องถิ่นทวีความรุนแรงยิ่งขึ้น การแข่งขันทางสังคมนี้เองที่เป็นรากฐานสำคัญประการหนึ่งของสภาพปัญหาความขัดแย้งและความรุนแรงในสังคมไทย มีผลต่อการสร้างความเป็นพลเมืองของประชาชน เกิดความคิดเห็นที่แตกต่างกันในแต่ละภูมิภาค มีการต่อสู้ขัดแย้งเรื้อรังและความไร้เสถียรภาพทางการเมือง ความขัดแย้งถูกกระพือให้เป็นความขัดแย้งร้ายลึกระหว่างประชาชนลูกกลมไปทุกที่ ไม่ว่าจะในครอบครัว ชุมชน เพื่อนร่วมงาน แม้กระทั่งคนในภูมิภาคต่างๆ เมื่อมีการแข่งขันทางการเมืองในประเทศไทย ความหลากหลายของทัศนคติ วัฒนธรรม การมีส่วนร่วม อิทธิพล และความคิดเห็นของประชาชนส่งผลกระทบต่อระบบการเมือง การเลือกตั้ง การได้มาซึ่งตัวแทนแทน และรัฐบาล หากไม่สามารถระงับความรู้สึกแตกแยกรุนแรงนี้ให้ยุติลงได้ในอนาคตอันใกล้ อุดมการณ์ความเป็นชาติไทยหนึ่งเดียวจะสั่นคลอน ทุกข์ ในแง่สถานภาพของสังคมปัจจุบัน (สถานะ/ทุกข์) ที่แสดงให้เห็นความไม่เพียงพอของสังคม สังคมและสภาพแวดล้อมเต็มไปด้วยปัญหา

วิกฤตการณ์ทางการเมือง ความทะเลาะเถียงกันของคนในสังคม ความต้องการในการครอบครองอำนาจที่ทำให้ไม่สามารถก้าวเดินต่อไปข้างหน้าได้อันเนื่องมาจากประชาชนยังไม่เข้าใจในหน้าที่ของพลเมือง รวมถึงประชาชนยังไม่เข้าใจความเป็นประชาธิปไตย เมื่อมีความไม่เข้าใจย่อมนำมาซึ่งความคิดเห็นที่แตกต่าง เป็นเหตุให้เกิดการทะเลาะเบาะแว้งกัน การเคลื่อนไหวทางการเมืองของภาคพลเมืองมีลักษณะเป็นการชุมนุมประท้วงเรียกร้องความต้องการของแต่ละกลุ่มชนหรือแสดงบทบาทในทางจำกัดขอบเขตการใช้อำนาจรัฐ แต่ปราศจากแนวความคิดที่ชัดเจนเกี่ยวกับการสร้างฐานะถาวรของภาคพลเมืองหรือการผลักดันให้มีกระบวนการทางการเมืองที่ยอมรับบทบาทการมีส่วนร่วมทางการเมืองของฝ่ายประชาชนอย่างเป็นระบบและยั่งยืน 2) ด้านสมุทัย (สาเหตุที่ทำให้เกิดทุกข์) เพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน สมุทัยในระบอบประชาธิปไตย มีความอ่อนแอของสังคมการเมืองที่ขาด “พลเมือง” ที่มีความรู้และเข้าใจในหน้าที่ของพลเมือง ขาดนักการเมืองที่มีรับผิดชอบต่อผลประโยชน์ของสาธารณะ เป็นปัญหาหลักที่ทำให้เกิดการทุจริต เกิดปัญหาความยากจนและขาดโอกาสทางการศึกษา ปัญหาเหล่านี้ล้วนแต่เป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดความทุกข์ การมีส่วนร่วมในทางการเมืองซึ่งประกอบไปด้วยการใช้สิทธิเลือกตั้ง การเป็นสมาชิกกลุ่มการเมืองหรือการลงสมัครเล่นการเมือง สามารถไปร่วมชุมนุมทางการเมืองได้ การแสดงออกซึ่งความคิดเห็นในทางการเมือง การนำเสนอข้อกฎหมาย โดยหากใช้หลักพระพุทธ

ศาสนา มาแก้ออกกล่าวว่า มีมูลเกิดจากการเหตุหรือปัจจัยที่ไม่เหมาะสมในเรื่องใด เช่น การแบ่งชนชั้น การไม่เคารพกฎหมาย การไม่ทำความดี ความประมาท หรือความเกียจคร้าน การไม่ได้รับความเสมอภาคหรือเท่าเทียม เมื่อรู้ว่าทุกข์เกิดจากอะไร จะได้แก้ปัญหาได้อย่างถูกต้อง การนำหลักพุทธธรรมเข้ามาประยุกต์ใช้เพื่อพัฒนาให้ประชาชนคนไทย เป็นพลเมืองที่ดีของสังคม สาเหตุที่เกิดสภาพปัญหา เพราะ คนไทยยึดติดอยู่ในมายาคติ การจะเป็นพลเมืองไทยในระบอบประชาธิปไตย รวมทั้งเป็นพลเมืองอาเซียน และเป็นพลเมืองโลก ได้อย่างแท้จริง จึงต้องหลุดพ้นจากมายาคติเกี่ยวกับเมืองไทยที่กล่าวมานี้เสียก่อน เพราะทั้งหมดล้วนแต่เป็นอุปสรรคสำหรับการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย เมื่อหลุดพ้นจากมายาคตินี้ แล้วก็เป็นการง่ายขึ้นมากที่จะพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยขึ้นมา การให้ประชาชนมีหลักธรรมอยู่ในใจนับเป็นทางเลือกที่สำคัญมากสำหรับคนไทย เพื่อนำสังคมไทยออกจากความขัดแย้ง และเพื่อร่วมกันสร้างสรรค์สังคมไทยให้เจริญก้าวหน้า และทำให้คนไทยทั้งหลายมีคุณภาพชีวิตดีขึ้นและมีความสุขมากขึ้นในอนาคต การเคารพความเป็นมนุษย์ มีสามัคคีธรรมที่เห็นแก่ประโยชน์ส่วนรวมมากกว่าประโยชน์ของตนเอง ย่อมส่งผลให้เกิดเสถียรภาพทางการเมืองและสังคม ประชาชนสามารถใช้สิทธิของตนเองได้อย่างถูกต้อง มีเสรีภาพในการแสดงออก รวมถึงมีความเสมอภาคและความเท่าเทียมกันในทุกด้านของสังคม สามารถนำพาประเทศให้เจริญก้าวหน้า สังคมเกิดความ เป็นระเบียบเรียบร้อย เกิดความสามัคคีกัน

หมู่ประชาชน และการอยู่ร่วมกันอย่างมีความสุข ย่อมส่งผลให้คุณภาพชีวิตของคนในสังคมดีขึ้น เป็นรากฐานให้เกิดสังคมที่เข้มแข็งนับเป็นการพัฒนาความเป็นพลเมืองของไทยอย่างยั่งยืน 3) ด้านนิโรธ (เรื่องแนวทางการดับทุกข์) เพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน นิโรธ หมายถึง ทางแห่งการดับทุกข์หรือทางแก้ปัญหา เป็นเป้าหมายสูงสุดในหลักพระพุทธศาสนา เป็นการดับซึ่งกิเลส โทสะ โมหะ ความโลภ และการแสวงหาซึ่งอำนาจ เป็นการแก้ทุกข์ที่เกิดขึ้นหรือแก้ปัญหาหลังจากที่รู้สาเหตุแล้ว

3. ผลการวิเคราะห์แนวทางการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม จากหลักการของ อริยสัจ 4 เราจะเห็นได้ว่า พระพุทธองค์ได้วางแนวทางปฏิบัติในการแก้ปัญหาชีวิตไว้ให้ศาสนิกชนเป็นอย่างดียิ่ง ซึ่งแนวทางดังกล่าวนอกจากจะเป็นการเผชิญกับปัญหาหรือทุกข์ ต้องพิจารณาถึงปัญหาหรือทุกข์นั้นๆ อย่างรอบคอบ มีเหตุผลต้องไม่รีบตัดสินใจกระทำการใดๆ อะไรลงไป เมื่อทราบปัญหาหรือทุกข์แล้ว ต้องค้นหาสาเหตุของปัญหาหรือทุกข์นั้นๆ ว่ามีสาเหตุหรือสมมติฐานจากอะไร เมื่อทราบปัญหาหรือทุกข์แล้ว ทราบสาเหตุแล้ว เราต้องพยายามหาทางปฏิบัติที่คิดว่าถูกต้องที่สุด เพื่อเป็นการแก้ปัญหาหรือทุกข์นั้นๆ ให้ได้ เมื่อแก้ปัญหาซึ่งเป็นขั้นสุดท้ายได้แล้ว มนุษย์เราทุกคนจะต้องมีความคิดรวบยอดออกมาให้ได้วิธีการที่ถูกต้องที่สุด และดีที่สุดนำไปพัฒนาคุณภาพของชีวิต ได้อย่างดี การแก้ปัญหาโดยอาศัยหลักอริยสัจ 4 จึงเป็นการแก้ปัญหาอย่างครบวงจร หลักพุทธธรรม

กับหลักทางด้านการเมืองการปกครองมีหลักการ เป็นอย่างเดียวกัน เมื่อนำมาบูรณาการหรือ ประยุกต์ใช้สามารถนำมาปฏิบัติควบคู่กันได้ เมื่อทำได้ตามขั้นตอนก็จะสามารถแก้ปัญหาได้ ทำให้เกิดการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบ ประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรมขึ้น อย่างสร้างสรรค์ สมานฉันท์ สร้างความเชื่อมั่น มีความสุจริต เทียงธรรม ชอบด้วยกฎหมายให้แก่ คนในชาติสืบไป

5. อภิปรายผลการวิจัย

จากการศึกษาวิจัยเรื่อง การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม พบประเด็นที่สำคัญ ควรนำมา อภิปรายผล ดังนี้

1. การที่จะทำให้ เกิดความเป็นพลเมืองได้ นั้นต้องได้รับการตระหนักร่วมกันว่าความเป็นพลเมืองเป็นสิ่งสำคัญ จะต้องให้ “ประชาชน” ได้มีความเข้าใจการปกครองในระบอบประชาธิปไตย ต้องให้ “ประชาชน” มีความเคารพสิทธิเสรีภาพ กติกา และกฎหมายที่เป็นธรรม ต้องให้ “ประชาชน” มีความรับผิดชอบต่อตนเอง ผู้อื่นและสังคม ต้องให้ประชาชน “มีการปลูกฝังค่านิยมและการมีส่วนร่วมแบบประชาธิปไตย ต้องให้ “ประชาชน” ยึดประโยชน์ส่วนร่วมเป็นสำคัญเป็นสิ่งที่ทำให้ประเทศมีความเจริญก้าวหน้าและเติบโตอย่างยั่งยืน โดยต้องได้รับความร่วมมือจากหลายส่วน ไม่ว่าจะ เป็นนโยบายที่จะออกมาเป็นยุทธศาสตร์ แผนงาน หรือ โครงการต่างๆ ของภาครัฐ วรากรณ์ สามโกเศศ (2554) กล่าวไว้ว่า พลเมืองในระบอบประชาธิปไตย

มีความแตกต่างจากพลเมืองในระบอบอื่น เพราะในระบอบประชาธิปไตยเจ้าของอำนาจสูงสุดคือประชาชน จึงทำให้มีความแตกต่างหลากหลาย ทำให้ต้องเคารพซึ่งกันและกัน และใช้กติกาในการแก้ไขปัญหาก็จะสามารถอยู่ร่วมกันได้ อีกทั้งทางภาคเอกชนต้องให้การสนับสนุน ตลอดจนสื่อเทคโนโลยีต่างๆ ทั้งสื่อวิทยุ สื่อโทรทัศน์ สื่อสิ่งพิมพ์ และสื่อดิจิทัล “ความเป็นพลเมือง” ความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชน เป็นคำที่เริ่มใช้กันมากขึ้นในช่วง 2 ทศวรรษ ของการเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่พลั้งจากประชาชนในสังคมรวมตัวเข้าร่วมขับเคลื่อน กัดดันให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางการเมือง และเป็นอำนาจทางการเมืองที่เป็นอิสระจากอำนาจรัฐ จนเกิดการเมืองของพลเมืองที่มีการขยายตัวและทำงานในรูปแบบต่างๆ โดยไม่ต้องพึ่งพาอำนาจจากรัฐ เช่น องค์กรสมาคม องค์กรพัฒนาเอกชน ที่ทำงานด้านสิ่งแวดล้อม สาธารณสุข สื่อสาธารณะ การศึกษา เป็นต้น การเปลี่ยนแปลงทางการเมืองที่เกิดจากอำนาจทางการเมืองของประชาสังคมหรือภาคพลเมืองที่เห็นเด่นชัดก็คือ มีการเรียกร้องให้มีการปฏิรูปสังคม ทั้งด้านการเมือง การศึกษา สาธารณสุข สื่อสาธารณะ และการกระจายอำนาจ กระทั่งสามารถผลักดันให้เกิดรัฐธรรมนูญปี พ.ศ. 2540 อันเป็นฉบับที่เรียกว่ารัฐธรรมนูญฉบับประชาชน เพราะเป็นรัฐธรรมนูญที่เกิดจากการขับเคลื่อนของภาคพลเมือง และประชาชนได้เข้ามามีส่วนร่วมในการร่างรัฐธรรมนูญฉบับนี้อย่างมากที่สุด

รัฐธรรมนูญฉบับดังกล่าวได้ให้หลักประกัน สิทธิเสรีภาพของประชาชนตามครรลองของ

ระบอบประชาธิปไตย และให้อำนาจการตรวจสอบการใช้อำนาจรัฐของรัฐบาล โดยมีกลไกการตรวจสอบที่เป็นองค์กรอิสระหลายองค์กร การกระจายอำนาจออกจากส่วนกลางสู่ท้องถิ่น นอกจากนี้ยังให้มีการจัดตั้งสภาพัฒนาการเมืองเพื่อพัฒนาการเข้าถึงและการมีส่วนร่วมทางการเมืองของประชาชน สำหรับปี พ.ศ. 2554 นี้ คำว่า “พลเมือง” เป็นคำสำคัญที่ได้รับการบันทึกไว้ในยุทธศาสตร์ของกระทรวงศึกษาธิการว่าด้วย “ยุทธศาสตร์การศึกษาเพื่อสร้างพลเมือง” ในสมัยรัฐบาลนายอภิสิทธิ์ เวชชาชีวะ อันเป็นช่วงเวลาของปรากฏการณ์ความขัดแย้งทางการเมืองอย่างสูงในเรื่องของปัญหาประชาธิปไตยที่ได้สร้างความแตกแยกในสังคมไทยอย่างที่ไม่เคยปรากฏมาก่อน

นอกจากนี้ องค์กรของภาครัฐก็ได้มีการทำงานด้านการพัฒนา “พลเมือง” อย่างเข้มข้นหลายองค์กร อาทิเช่น คณะกรรมการการเลือกตั้ง สถาบันพระปกเกล้า สภาพัฒนาการเมือง รวมทั้งภาคประชาชนหรือภาคพลเมืองก็ได้มีการเคลื่อนไหวด้านการ “พัฒนาพลเมือง” โดยกลุ่มองค์กร สมาคม และนักวิชาการอิสระทำการศึกษาเพื่อหารูปแบบ “การพัฒนาพลเมือง” ที่เหมาะสมสำหรับสังคมไทยอย่างต่อเนื่องมาก่อนหน้านี้หลายปีแล้วเช่นกัน โดยเฉพาะองค์กรพัฒนาเอกชนที่ได้รับการสนับสนุนจากมูลนิธิทางการเมืองของประเทศเยอรมันปี พ.ศ. 2554 จึงเป็นที่เด่นชัดว่าสังคมไทยมีความชัดเจนมากขึ้นในความต้องการที่จะพัฒนาคนในทิศทางที่จะให้เป็นพลเมืองในแบบของประชาธิปไตย ซึ่งหมายความว่าประชาธิปไตยไทยจะเดินไปข้างหน้าได้ก็ด้วยการกำหนดของพลเมืองไทยนั่นเอง

2. การพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม ได้แก่ การวิเคราะห์รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา การนำหลักพุทธธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องมาส่งเสริม สนับสนุนซึ่งกันและกันในฐานะที่เป็นสถาบันทางศาสนาที่มีพลเมืองส่วนใหญ่ของประเทศให้ความเคารพนับถือ มีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม โดยศึกษาค้นคว้าข้อมูลทางเอกสาร (Documentary Research) จากเอกสารงานวิจัยรวมทั้งหลักธรรมในส่วนที่เกี่ยวข้องกับรูปแบบการปกครองตามแนวพุทธ วิเคราะห์ข้อมูลจากการศึกษา สรุปผลแล้วนำเสนอในรูปแบบการพรรณนาเชิงวิเคราะห์ (Analytical Description) ผลการวิจัยพบว่า รูปแบบการปกครองตามแนวพระพุทธศาสนา ประกอบด้วย รูปแบบการปกครองแบบสามัคคีธรรม ซึ่งเป็นรูปแบบการปกครองที่กลุ่มชนผู้ปกครองมีความพร้อมเพรียงร่วมแรงร่วมใจกัน และมีระเบียบวินัยเป็นเครื่องดำรงความสามัคคีไว้ รัฐแห่งธรรม คือ รัฐที่มีระบอบการปกครองที่มีความสัมพันธ์กันกับพระพุทธศาสนาอย่างลงตัว มีพัฒนาการที่เกื้อหนุน และมีคุณูปการต่อกัน รวมทั้งเป็นรัฐที่มีผู้นำที่เป็นแบบอย่างที่ดีของผู้ที่อยู่ใต้ปกครอง คือ มีผู้นำที่ใฝ่ในธรรม ตลอดจนประชาชนทั้งหลายก็นำเอาหลักธรรมของพระพุทธศาสนามายึดถือปฏิบัติ เพื่อก่อให้เกิดความสงบในชีวิต และสังคมประเทศชาติ เป็นการแสวงหาความรู้เกี่ยวกับพฤติกรรมทางการเมืองของมนุษย์ในสังคม ซึ่งพฤติกรรมของมนุษย์เป็นเรื่องที่มีความสลับ

ซับซ้อนเป็นอย่างมาก ผันแปรไปตามตัวแปร (เกศภู
ผาทอง และธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์, 2561, หน้า 195-207)

3. แนวทางการนำหลักธรรมทางพระพุทธ
ศาสนามาประยุกต์ใช้กับพลเมืองย่อมมีความ
เกี่ยวข้องกันกับมนุษย์ทั้งปวง ซึ่งแต่ละบุคคล
(Individual Difference) ต่างมีเอกลักษณ์เป็นของ
ตนเอง โดยการเปรียบเทียบมนุษย์เป็นดังพันธุ์ของ
ต้นไม้ที่ใช้ต้นไม้กับเมล็ดชนิดเดียวกันปลูกบนพื้นที่
และเวลาเดียวกันยังเจริญเติบโตขึ้นมาในลักษณะที่
แตกต่างกัน พระพุทธเจ้าได้แบ่งความแตกต่างของ
มนุษย์ในทางด้านปัญญาและจิตใจไว้ 4 ระดับ คือ
บุคคลประเภท บัวพินน้ำ นั้นเปรียบได้กับบุคคลที่
มีความสามารถเข้าใจในคำสอนได้ทันที ซึ่งแตกต่าง
กับบุคคลประเภท บัวปริ่มน้ำ ที่ต้องใช้เวลาในการ
อบรมสั่ง บัวใต้น้ำเป็นบุคคลประเภทหนึ่งที่ต้องใช้
เวลาและความพยายามอย่างมากจึงจะมีความรู้
และเข้าใจในหลักธรรมหรือสิ่งต่างๆ และบุคคล
ประเภทสุดท้ายนั้นได้แก่ บุคคลประเภทบัวใต้อ้น
เป็นบุคคลที่ไม่มีความพร้อมที่จะมีความสามารถ
เข้าใจอะไรได้ เปรียบเสมือนกับพฤติกรรมของคนที่ไม่
อาจทำนายหรือคาดการณ์ความต้องการได้
ดังนั้นการนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์มาใช้ในการ
พัฒนาความเป็นพลเมืองสามารถยกระดับและ
พัฒนาจิตใจมนุษย์บนหลักพื้นฐานทางพระพุทธ
ศาสนา (สุทธญาณ โอบอ้อม และคณะ, 2563, หน้า
65-77)

การเป็นพลเมืองที่ดีตามหลักพระพุทธ
ศาสนาโดยส่วนมากจะยึดตามหลักธรรมคำสอน
อันได้แก่ อริยสัจ 4 มาประยุกต์และผสมผสานกับ
กระบวนการทางจิตวิทยา โดยมีจุดมุ่งหมายเพื่อ

ช่วยยกระดับคุณภาพจิตใจของมนุษย์ อันเนื่องมา
จากพุทธธรรมถือเป็นบรมสัจจะ หรือความจริงอัน
ประเสริฐ เกี่ยวกับโลกและชีวิตที่ชี้ให้เห็นถึงราก
เหง้าของความทุกข์ที่บีบคั้นจิตใจมนุษย์ซึ่งปรากฏ
อยู่ภายในจิตใจของเราซึ่งยากต่อการมองเห็นและ
การสัมผัส แต่ความทุกข์เหล่านั้นมักกระจายอยู่ใน
ทุกมิติของชีวิต ไม่ว่าจะเป็นชีวิตส่วนตัว การงาน
อาชีพ สัมพันธภาพระหว่างมนุษย์กับมนุษย์และกับ
สิ่งแวดล้อม ดังนั้นหากนำหลักพุทธธรรมมาประยุกต์
ใช้สามารถชำระชีวิตและจิตใจให้หลุดพ้นจากความ
ทุกข์ทั้งปวงได้ ซึ่งสอดคล้องกับพระทอง บุตรดี
(2561) ได้กล่าวถึงหลักธรรมทางพระพุทธศาสนา
ที่สามารถนำมาสร้างความเป็นพลเมืองที่ดีตามแนว
พระพุทธศาสนา อริยสัจ 4: ธรรมในการแก้ไข
ปัญหาให้สำเร็จหรือความจริงอันประเสริฐ “อริยสัจ”
หมายถึง ความจริงที่ทำให้ผู้เข้าใจและปฏิบัติตาม
สามารถบรรลุถึงความเป็นอริยบุคคลได้ ซึ่งอริยสัจ
4 นั้นคือความจริงที่เกี่ยวกับชีวิต ไม่เป็นเท็จ ไม่แปร
เป็นอย่างอื่น เป็นความจริงในตัวเองที่มนุษย์ทุกคน
ต้องเผชิญตลอดชีวิต ถ้ามนุษย์มีความเข้าใจเกี่ยวกับ
อริยสัจ 4 สามารถมองเห็นสัจธรรม ปัญหาและ
ทางออกของชีวิตได้ (พระเจ้าสุทโธทัญ อุนเรื่อน,
2557, หน้า 10)

6. ข้อเสนอแนะ

1. ข้อเสนอแนะเชิงนโยบาย

1.1 หน่วยงานภาครัฐควรกำหนด
นโยบายในการพัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนใน
การนำหลักธรรมมาประยุกต์กับการออกกฎหมาย
การกำหนดนโยบายให้ทันยุคสมัยกับการ

เปลี่ยนแปลงของสังคมโลก

1.2 หน่วยงานภาครัฐควรพิจารณาถึงความสำคัญของพระพุทธศาสนา ในสถานการณ์ที่โลกเปลี่ยนแปลงไป โดยการกำหนดนโยบายในการส่งเสริมพระพุทธศาสนาที่ครอบคลุมต่อพุทธศาสนิกชนซึ่งเป็นประชาชนส่วนใหญ่ของประเทศไทยมากยิ่งขึ้น

1.3 หน่วยงานภาครัฐควรจัดกิจกรรมในการพัฒนา ส่งเสริม และสนับสนุนความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม

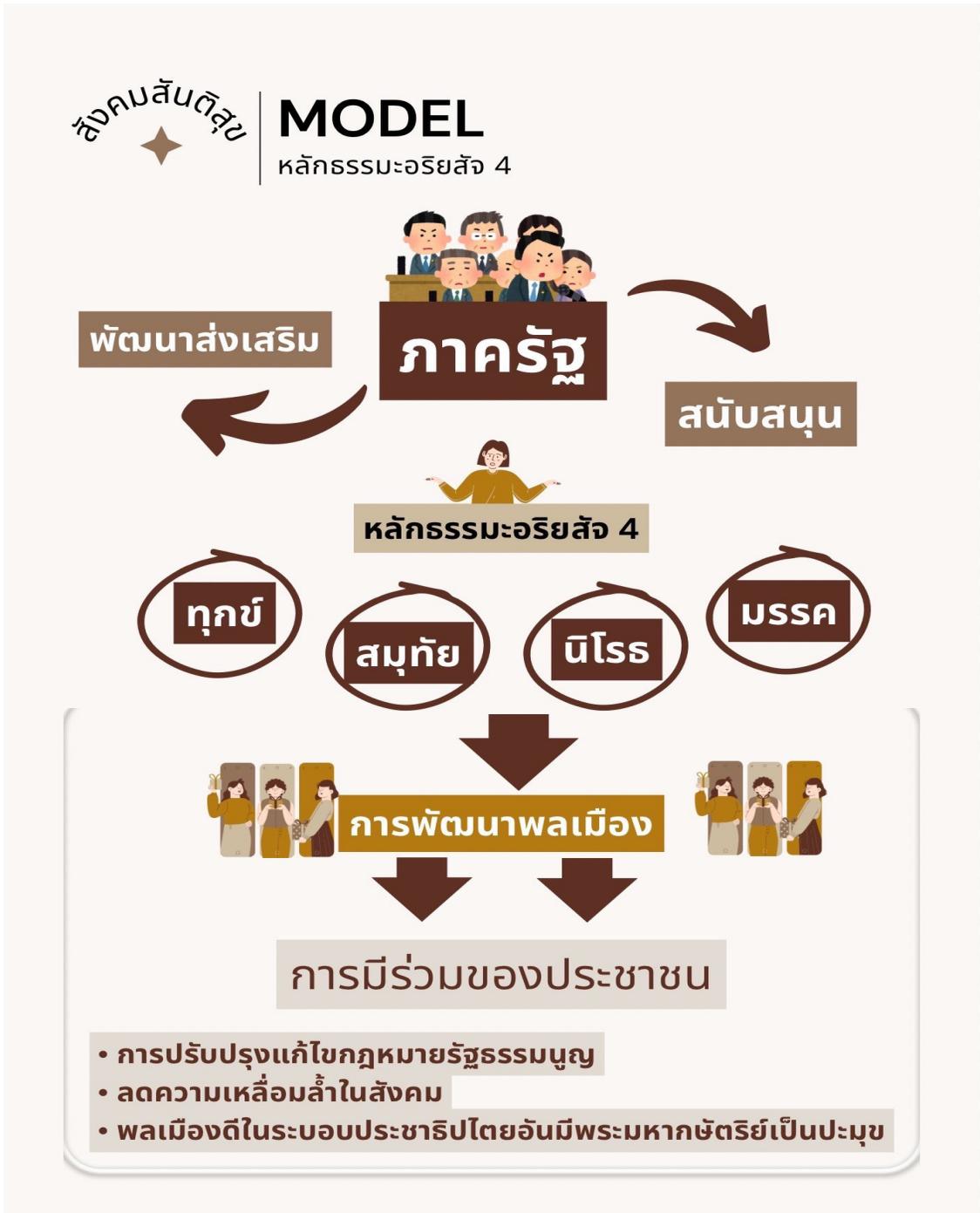
2. ข้อเสนอแนะการวิจัยครั้งต่อไป

ควรศึกษาการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามนอกเหนือจากการศึกษาหลักพุทธธรรม ควรนำประเด็นอื่นมาบูรณาการการศึกษา เช่น หลักคริสต์ศาสนา หลักศาสนาอิสลาม เพื่อให้เห็นความหลากหลายในการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตย ซึ่งจะสามารถสรุปเป็นผลการศึกษได้อีกรูปแบบหนึ่ง รวมทั้งหากมองประเด็นเรื่องความสามารถในการประหยัดงบประมาณในการวิจัย (ค่าเดินทางหรือที่พัก) ได้อีกส่วนหนึ่งด้วย นอกจากนี้ งานวิจัยที่จะสะท้อนความสำเร็จถึงการพัฒนาความเป็นพลเมืองได้อีกประการหนึ่งคือ ควรศึกษาถึงปัจจัยหรือองค์ประกอบอื่นของแต่ละพื้นที่ที่เป็นปัจจัยต่อความสำเร็จในการพัฒนานโยบายสาธารณะของพื้นที่นั้นๆ ว่ามีผลต่อประสิทธิภาพทางการเมืองหรือระดับของความพลเมืองอย่างไร มากน้อยแค่ไหน ตลอดจนตัวแสดง (Actor) หรือ

ผู้มีอิทธิพลทางการเมืองหรือหน่วยงานราชการในพื้นที่ว่ามีอิทธิพลหรือเป็นปัจจัยสะท้อนต่อระดับพฤติกรรมความเป็นพลเมืองหรือไม่อย่างไร เป็นต้น

7. องค์ความรู้ที่ได้รับ

การวิจัยครั้งนี้ จากการศึกษาตามวัตถุประสงค์ทั้ง 3 ดังกล่าวข้างต้น ทำให้ได้องค์ความรู้เพื่อการพัฒนาความเป็นพลเมืองในระบอบประชาธิปไตยของประชาชนตามหลักพุทธธรรม ดังนี้ 1) ภาครัฐต้องคำนึงถึงสถานภาพของตนตั้งแต่ประวัติศาสตร์ในการอยู่ร่วมกันอย่างสันติสุขต่างฝ่ายต่างเกื้อกูล พึ่งพาอาศัย สนับสนุนซึ่งกันและกัน 2) ภาครัฐที่ถือว่าเป็นผู้มีอำนาจทางการบริหารประเทศต้องดำเนินการพัฒนาส่งเสริมสนับสนุนการนำหลักพุทธธรรมมาปรับปรุงแก้ไข เช่นการปรับปรุงแก้ไขข้อกฎหมายในบางประเด็นที่ไม่เอื้อต่อการพัฒนาพลเมือง การจำกัดการมีส่วนร่วมของประชาชน ความเหลื่อมล้ำในสังคม รัฐบาลควรให้ความสำคัญต่อพลเมืองในฐานะที่พระพุทธศาสนาเป็นศาสนาที่อยู่ควบคู่กับสังคมไทยตลอดมาตั้งแต่เริ่มก่อร่างสร้างชาติ 3) หน่วยงานภาครัฐควรรับฟังและแลกเปลี่ยนองค์ความรู้ ประเด็นปัญหา อุปสรรค และแนวทางการอยู่ร่วมกัน การมีส่วนร่วมของประชาชน การนำหลักพุทธธรรมมาพัฒนาความเป็นพลเมืองให้มากยิ่งขึ้นโดยไม่เอนเอียงให้ความสำคัญกับศาสนาอื่นที่มีผู้นำภาครัฐเป็นผู้กำหนดนโยบายและแผนในการพัฒนาประเทศ ดังภาพที่ 1

ภาพที่ 1 องค์ความรู้ที่ได้รับ

เอกสารอ้างอิง

- เกษญา ผาทอง และธีรภัทร์ เสรีรังสรรค์. (2561). พระพุทธศาสนากับการเมืองในสังคมไทย. *วารสารวไลยอลงกรณ์ปริทัศน์ (มนุษยศาสตร์และสังคมศาสตร์)*, 8(1), 195-207.
- ชนาธิป ศรีโท. (2563). ความเข้าใจเรื่องอริยสัจ 4 ในพระพุทธศาสนา. *วารสารวิชาการพระพุทธศาสนาเขตลุ่มน้ำโขง*, 3(2), 56-69.
- พระเจษฎาพร อุ่นเรื่อน. (2557). การใช้อริยสัจสี่ในการจัดการชีวิตของนักเรียนชั้นมัธยมศึกษาตอนต้นโรงเรียนชาลสุวรรณอนุสรณ์ อำเภอเมืองเชียงใหม่. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). เชียงใหม่: มหาวิทยาลัยเชียงใหม่.
- พระทอง บุตรดี. (2561). การจัดการศึกษายุค 4.0: ภายใต้การพัฒนารอบหลักสูตรการสร้างพลเมืองตามแนวพระพุทธศาสนา. (วิทยานิพนธ์ศึกษาศาสตรมหาบัณฑิต). กรุงเทพฯ: มหาวิทยาลัยราชภัฏสวนสุนันทา.
- วรากรณ์ สามโกเศศ. (2554). การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง. เข้าถึงได้จาก <https://www.moe.go.th/การศึกษาเพื่อสร้างความเป็นพลเมือง/>
- สุทธญาณ์ โอบอ้อม และคณะ. (2563). การเสริมสร้างจิตพฤติกรรมการเป็นพลเมืองที่ดีในสังคมประชาธิปไตยของนักเรียนในจังหวัดนครปฐม. *วารสารวิทยาลัยสงฆ์นครลำปาง*, 9(2), 65-77.

